

**You have downloaded a document from
RE-BUS
repository of the University of Silesia in Katowice**

Title: Polski wyborca w perspektywie modelu głosowania retrospektywnego

Author: Waldemar Wojtasik

Citation style: Wojtasik Waldemar. (2015). Polski wyborca w perspektywie modelu głosowania retrospektywnego. "Preferencje Polityczne" (2015, nr 10, s. 9- 21), doi 10.6084/m9.figshare.2059428

Uznanie autorstwa - Licencja ta pozwala na kopiowanie, zmienianie, rozprowadzanie, przedstawianie i wykonywanie utworu jedynie pod warunkiem oznaczenia autorstwa.

UNIwersYTET ŚLĄSKI
W KATOWICACH

Biblioteka
Uniwersytetu Śląskiego

Ministerstwo Nauki
i Szkolnictwa Wyższego

Waldemar Wojtasik

Uniwersytet Śląski w Katowicach, Polska

POLSKI WYBORCA W PERSPEKTYWIE MODELU GŁOSOWANIA RETROSPEKTYWNEGO

Abstract:

The idea of retrospective voting refers to voting decisions that are based on an evaluation of how the government has managed the economy. Research on economic voting in Poland have been carried out from the beginning of the democratic transformation, focusing on isolating and testing of the transition model specific to the countries of Central Europe. Its differentiating feature is a novel way of simultaneously joining the retrospective and prospective motivations in the behaviour of voters, compared to the conventional model present in consolidated democracies. The retrospective voting model is defined as deciding whether to reward or punish the incumbent party on the basis of past policy performance. Based on analysis and own research, the presented paper evidences that the validity of applying the transitional model in the study of economic voting in Poland has been exhausted, as the retrospective motivation is nowadays predominant in the decisions of voters.

Key words:

elections, economic voting, retrospective voting, prospective voting

Wprowadzenie

Głosowanie w wyborach może być moderowane przez wiele uwarunkowań. Jednym z nich są motywacje wyborców. Czynniki motywacyjne pozwala na wyodrębnienie dwóch podstawowych modeli głosowania: retrospektywnego i prospektywnego. W głosowaniu retrospektywnym istotna jest ocena działalności polityków i partii politycznych w okresie poprzedzającym podjęcie decyzji wyborczej. W przypadku głosowania prospektywnego wyborcy oceniają plany i zamierzenia polityków, formułowane w deklaracjach politycznych i w trakcie kampanii wyborczej. Głosowanie prospektywne

bywa przypisywane osobom zaangażowanym, aktywistom, kierującym się kwestiami ideologicznymi w działaniach politycznych. Wyborcy mają jasno określone płaszczyzny zainteresowań, których rozwiązania czy dookreślenia poszukują w programach politycznych poszczególnych partii [Miller 2006]. Głosowanie prospektywne, w porównaniu z refleksją retrospektywną, częściej charakteryzuje wyborców lepiej wykształconych [Sniderman, Brody, Tetlock 1991], a także samoidentyfikujących się po stronie lewicy [Wojtasik 2013]. Czynniki retrospektywności i prospektywności najczęściej będą współwystępowały w trakcie głosowania, choć ich znaczenie może być radykalnie różne [Hsieh, Lacy, Niou 1998]. O ich wzajemnych relacjach podczas podejmowania decyzji przez wyborcę rozstrzygają kwestie o charakterze systemowym (np. typ reżimu politycznego, format systemu partyjnego, kształt systemu wyborczego) oraz dyspozycje psychologiczne wyborcy (np. system wartości, siła autoidentyfikacji politycznych, trwałość przekonań ideologicznych, lojalność partyjna). W tych samych elekcjach mogą występować jednostki o przeważającym jednym lub drugim typie motywacji. Zdecydowanie rzadszym przypadkiem będzie sytuacja, w której oba te typy będą obecne w takim samym stopniu. Istotność badań nad motywacjami retrospektywnymi i prospektywnymi została podjęta w badaniach Morrisa P. Fioriny [1981], który sposób ich połączenia w zachowaniach wyborców określił jako najważniejszą kwestię do rozstrzygnięcia przy ich badaniu. Także rodzime badania wskazują na współwystępowanie motywacji retrospektywnych i prospektywnych w akcie głosowania. Jest to szczególnie interesujące, gdy ocena retrospektywna może wpływać na refleksję prospektywną wyborcy [Turska-Kawa 2015].

Tabela 1. Zależności między głosowaniem retrospektywnym i prospektywnym

Głosowanie retrospektywne		Głosowanie prospektywne	
percepcja sytuacji makro i mikroekonomicznej w ostatniej elekcji	wybór w elekcji $t+1$	stosunek do doświadczenia w aktywności na rzecz rozwoju makro- i mikroekonomicznego partii opozycyjnej w kadencjach $t-n$	wybór w elekcji $t+1$
pozytywny	partia rządząca	pozytywny	partia opozycyjna
negatywny	otwarcie na alternatywy partyjne	negatywny	nowa partia

Źródło: [Turska-Kawa 2015: 240].

Prezentowany artykuł stanowi zwieńczenie kilkuletnich badań nad motywacjami ekonomicznymi w Polsce. Pomimo ich relatywnie niskiego znaczenia u polskiego wyborcy, na poziomie empirycznym udało się wskazać czynniki, które mogą być istotne dla podejmowania decyzji wyborczych [Wojtasik 2010]. Udało się także wyodrębnić znaczenie motywacji retrospektywnych i prospektywnych i ich ewolucję w okresie transformacji systemowej. Z przeprowadzonych w 2012 roku badań wynika, że rodzimego wyborcę charakteryzuje przewaga motywacji retrospektywnych, zarówno w elektoratach poszczególnych partii politycznych, jak i wśród niegłosujących [Wojtasik 2013]. Wpływ na taki stan może mieć zarówno przebieg transformacji systemowej, struktura budżetu państwa, jak i gospodarcze konsekwencje integracji Polski z UE [Marmola, Wojtasik 2014]. W prezentowanym artykule poszukiwana jest odpowiedź na pytanie o bieżące oddziaływanie motywacji retrospektywnych.

Głosowanie retrospektywne

Kierunek alokacji poparcia w wyborach, poza wymiarem emocjonalnym, odwołuje się także do motywacji pragmatycznych wyborcy. Jedną z nich jest motywacja ekonomiczna, mogąca charakteryzować się zmiennym stopniem ważności w ramach decyzji podejmowanych przez wyborcę [Norpoth 1996]. Najczęściej wyróżniane są dwa podstawowe modele głosowania ekonomicznego: konwencyonalny i tranzycyjny. Podstawą modelu konwencyonalnego jest odwołanie do motywacji retrospektywnych, oceniających efekty dotychczasowych rządów i na tej podstawie lokujących polityczne sympatie w głosowaniu. W przypadku modelu tranzycyjnego widoczna jest przewaga czynnika prospektywnego, odwołującego się do próby projektowania gospodarczej i politycznej przyszłości za pomocą wyborów, choć, w niektórych przypadkach, jego podstawą może być również bieżąca ocena stanu gospodarki. W sytuacji trwale niskiego wzrostu gospodarczego, wysokiego bezrobocia i wzrostu poziomu inflacji (stanu określanego przez ekonomistów mianem stagflacji) wyborcy mogą być skłonni w dużym stopniu do karania sprawujących władzę i w większej mierze ta motywacja determinuje ich zachowania wyborcze, niż program czy ideologia danej partii politycznej [Shair-Rosenfield 2008]. Może być tak nawet w sytuacji, gdy polityczna alternatywa dla rządzących nie daje nadziei na poprawę sytuacji gospodarczej w przyszłości.

Generalnie jednak, mechanizm oceny rządzących partii z perspektywy sytuacji gospodarczej, poprzez uczestnictwo w wyborach może być adekwatnym modelem wyjaśniającym zachowania wyborcze. Wynika to

z trzech podstawowych przesłanek. Pierwszą z nich jest sytuacja, w której głosowanie ekonomiczne nie zawsze będzie związane ze zmianą poparcia wyborczego w kolejnej elekcji. Nawet jeżeli negatywna ocena działań podmiotu politycznego ma miejsce na podstawie analizy płaszczyzny ekonomicznej, to istniejące alternatywy nie muszą być lepsze. W drugim przypadku głosowanie ekonomiczne nie musi być związane z partiami politycznymi na poziomie narodowym, a dotyczyć podmiotów, które mają wpływ na sytuację gospodarczą na niższym poziomie decyzyjnym (najczęściej regionalnym). Dziać się tak może szczególnie w państwach o strukturze federacyjnej, dodatkowo wzmocnionej istnieniem regionalnych systemów partyjnych. W takiej sytuacji polityczna rozliczalność rządzących będzie podlegała dywersyfikacji terytorialnej. Po trzecie, ocena nie musi się odnosić bezpośrednio do subiektywnej diagnozy sytuacji gospodarczej w państwie, ale może odwoływać się do wskaźników ekonomicznych. Takie indykatory (np. inflacja, PKB, eksport-import, wskaźnik zadłużenia państwa, deficyt budżetu – pojedynczo i jako bateria danych) mogą zastąpić lub zmodyfikować jednostkową ocenę sytuacji gospodarczej w kraju.

Mechanizmem głosowania retrospektywnego jest ocena wcześniejszej działalności startujących w wyborach lub efektów działania rządów, niosąca ze sobą odnowienie mandatu lub potencjalną możliwość zastosowania sankcji wobec rządzących, za słabe rezultaty ich działań [Fearon 1999]. W tym drugim przypadku wyborcy opierają swoje decyzje w wyborach na doświadczeniach z okresu ostatnich rządów i wyrażeniu aprobaty lub dezaprobaty dla tego co się działo wcześniej [Key 1966], zarazem mogąc wyrażać nadzieję dla oczekiwanego kierunku polityki w przyszłości. Dodatkowo czynnik retrospektywności może podlegać wzmocnieniu przez silną identyfikację partyjną, która ze względu na socjalizację i doświadczenia jednostek ogranicza prawdopodobieństwo skupiania się w swoich decyzjach wyborczych na oczekiwaniach co do przyszłości [Fiorina 1981], choć takich motywacji nie może wykluczać. Badania Roberta Alberskiego [2012] dowodzą, że wśród różnych czynników determinujących decyzję o poparciu poszczególnych partii w Polsce najczęściej (34,1%) wskazywane przez wyborców były czynniki retrospektywne (pozytywna ocena działań w przeszłości), choć ich rozkład nie jest równomierny w elektoratach poszczególnych ugrupowań. Najistotniejszy jest w przypadku dwóch największych partii (PO i PiS), co może wskazywać na powiązanie pozytywnej oceny działań z partiami dominującymi (inicjującymi przetargi koalicyjne) w gabinetach koalicyjnych (PO w latach 2007-2011, PiS w latach 2005-2007). Znacząco poniżej średniej sytuują się wyniki ujawnione w elektoratach partii lewicowych (SLD i RP), co znalazło swoje potwierdzenie także w różnicach ujawnionych wśród

wyborców deklarujących odmienne profile psychologiczne. Wyborcy deklarujący się jako prawicowi prawie dwa razy częściej brali pod uwagę przy podejmowaniu decyzji wyborczej pozytywną ocenę ich działań w przeszłości, niż ma to miejsce w przypadku deklarujących autoidentyfikację lewicową [Wojtasik 2013].

W przypadku głosowania retrospektywnego można wskazać pewne wątpliwości, stanowiące zarazem krytykę prezentowanych modeli. Po pierwsze, głosowanie retrospektywne wymaga od wyborców kompetencji do wstecznej oceny efektów działań podjętych przez rządzących. O ile w dojrzałych społeczeństwach demokratycznych można zakładać ich zdolność do oceny ekonomicznych skutków działań rządów (szczególnie w odniesieniu do długotrwałej socjalizacji społecznej, w warunkach mechanizmów rynkowych), o tyle wątpliwości takie wydają się być uzasadnione w przypadku wyborców w państwach postkomunistycznych (przede wszystkim w pierwszym okresie transformacji systemowej) [Manin, Przeworski, Stokes 1999]. Po drugie trzeba zauważyć, że kwestie ekonomiczne mają lepszą możliwość weryfikacji w systemach większościowych, w których łatwiej przypisać odpowiedzialność za trudną sytuację gospodarczą, niż w przypadku szeroko zawiązywanych koalicji, charakterystycznych dla proporcjonalnych systemów wyborczych [Powell, Whitten 1993].

Wyniki badań

Tę edycję badań poświęciłem weryfikacji hipotez o wpływie bieżącej polityki na głosowanie retrospektywne. Założeniem, które mi przyświecało było zbadanie czy wyborcy kierują się w swoich decyzjach (o udziale w głosowaniu lub absencji) odniesieniami do konsekwencji działań rządzącej koalicji PO-PSL. Wybrałem kwestie bardzo ogólne, ale zarazem takie, które skupiały na sobie uwagę mediów i opinii publicznej, a podmiotowym kontekstem uczyniłem deklaracje dotyczące wyborów do Parlamentu Europejskiego i samookreślenie w przestrzeni lewica-prawica. Pierwszą poruszaną w badaniach kwestią były rosyjskie sankcje gospodarcze nałożone na Polskę. Odpowiedzi respondentów zawierają Tabele 2 i 3.

Tabela 2. Rozkład ilościowy i procentowy odpowiedzi na pytanie
„W podejmowaniu decyzji o uczestnictwie wyborczym (aktywność lub bierność w wyborach) biorę pod uwagę to, jak rząd PO-PSL poradził sobie z rosyjskimi sankcjami gospodarczymi” w poszczególnych elektoratach w wyborach do Parlamentu Europejskiego w 2014 roku

		Zdecydowanie NIE	Raczej NIE	Trudno powiedzieć	Raczej TAK	Zdecydowanie TAK	Razem
Nowa Prawica Janusza Korwin-Mikke	ilość	9	15	10	14	11	59
	procent	15,3	25,4	16,9	23,7	18,6	100,0
Platforma Obywatelska	ilość	23	57	50	59	17	206
	procent	11,2	27,7	24,3	28,6	8,3	100,0
Polskie Stronnictwo Ludowe	ilość	7	13	9	10	7	46
	procent	15,2	28,3	19,6	21,7	15,2	100,0
Prawo i Sprawiedliwość	ilość	23	32	29	48	28	160
	procent	14,4	20,0	18,1	30,0	17,5	100,0
Sojusz Lewicy Demokratycznej – Unia Pracy	ilość	15	18	6	11	4	54
	procent	27,8	33,3	11,1	20,4	7,4	100,0
Inna	ilość	5	18	14	18	4	59
	procent	8,5	30,5	23,7	30,5	6,8	100,0
Nie głosowałem(am)	ilość	54	91	79	46	13	283
	procent	19,1	32,2	27,9	16,3	4,6	100,0
Nie pamiętam	ilość	4	22	21	13	3	63
	procent	6,3	34,9	33,3	20,6	4,8	100,0

Wśród prezentowanych danych na uwagę zasługują przede wszystkim wyborcy PiS, SLD-UP oraz niegłosujący. Kwestia radzenia sobie przez rząd z rosyjskimi sankcjami była szczególnie ważna dla wyborców głównej partii opozycyjnej, z których prawie połowa wskazała na istotność tej kwestii. Na drugim biegunie w tym przypadku znaleźli się wyborcy SLD-UP, wśród których ponad połowa nie zwracała uwagi na ten problem, oraz osoby deklarujące absencję wyborczą (łącznie 41,3% odpowiedzi „nie” i „raczej nie”).

Tabela 3. Rozkład ilościowy i procentowy odpowiedzi na pytanie
„W podejmowaniu decyzji o uczestnictwie wyborczym (aktywność lub bierność w wyborach) biorę pod uwagę to, jak rząd PO-PSL poradził sobie z rosyjskimi sankcjami gospodarczymi” w kontekście deklarowanych poglądów politycznych

		Zdecydowanie NIE	Raczej NIE	Trudno powiedzieć	Raczej TAK	Zdecydowanie TAK	Razem
Lewica	ilość	31	60	40	39	13	183
	procent	16,9	32,8	21,9	21,3	7,1	100,0
Centrum	ilość	24	47	38	45	10	164
	procent	14,6	28,7	23,2	27,4	6,1	100,0
Prawica	ilość	38	89	63	100	49	339
	procent	11,2	26,3	18,6	29,5	14,5	100,0
Nie wiem/ nie potrafię określić	ilość	47	70	77	35	15	244
	procent	19,3	28,7	31,6	14,3	6,1	100,0

Wśród deklaracji ideologicznych, jedynie osoby określające się jako prawicowe wykazały niewielką przewagę wskazań podkreślających istotność oceny poradenia sobie z rosyjskimi sankcjami przez rząd PO-PSL. W pozostałych grupach przewaga była wśród deklarujących brak znaczenia tej kwestii.

Druga poruszana kwestia odnosiła się do problemu bezpieczeństwa energetycznego Polski i oceny działań rządzących w wymiarze współpracy z innym państwami. Wyniki badań przedstawiają Tabele 4 i 5.

Tabela 4. Rozkład ilościowy i procentowy odpowiedzi na pytanie
„W podejmowaniu decyzji o uczestnictwie wyborczym (aktywność lub bierność w wyborach) biorę pod uwagę to, jak rząd PO-PSL współpracuje z innymi państwami, chcąc zapewnić Polsce bezpieczeństwo energetyczne (gaz łupkowy, gazoport w Świnoujściu itp.)” w poszczególnych elektoratach w wyborach do Parlamentu Europejskiego w 2014 roku

		Zdecydowanie NIE	Raczej NIE	Trudno powiedzieć	Raczej TAK	Zdecydowanie TAK	Razem
Nowa Prawica Janusza Korwin-Mikke	ilość	2	11	7	21	18	59
	procent	3,4	18,6	11,9	35,6	30,5	100,0
Platforma Obywatelska	ilość	11	27	30	94	44	206
	procent	5,3	13,1	14,6	45,6	21,4	100,0
Polskie Stronnictwo Ludowe	ilość	5	10	8	17	6	46
	procent	10,9	21,7	17,4	37,0	13,0	100,0
Prawo i Sprawiedliwość	ilość	15	17	32	56	40	160
	procent	9,4	10,6	20,0	35,0	25,0	100,0
Sojusz Lewicy Demokratycznej – Unia Pracy	ilość	10	15	3	19	7	54
	procent	18,5	27,8	5,6	35,2	13,0	100,0
Inna	ilość	4	17	6	20	12	59
	procent	6,8	28,8	10,2	33,9	20,3	100,0
Nie głosowałem (am)	ilość	41	57	69	84	32	283
	procent	14,5	20,1	24,4	29,7	11,3	100,0
Nie pamiętam	ilość	4	10	20	26	3	63
	procent	6,3	15,9	31,7	41,3	4,8	100,0

Biorąc pod uwagę preferencje partyjne, we wszystkich badanych grupach kwestia współpracy dla zapewnienia bezpieczeństwa energetycznego Polski okazała się ważna, często uzyskując łącznie nawet ok. 2/3 wskazań (PO, PiS, NPiK-M). Jedynie wśród niegłosujących liczba osób traktujących tę kwestię jako nieważną była zbliżona do wskazań „tak” i „raczej tak”, jednak i tak było ich mniej niż przeciwnej opcji.

Tabela 5. Rozkład ilościowy i procentowy odpowiedzi na pytanie
„Wpodejmowaniu decyzji o uczestnictwie wyborczym (aktywność lub bierność w wyborach) biorę pod uwagę to, jak rząd PO-PSL współpracuje z innymi państwami, chcąc zapewnić Polsce bezpieczeństwo energetyczne (gaz łupkowy, gazoport w Świnoujściu itp.” w kontekście deklarowanych poglądów politycznych

		Zdecydowanie NIE	Raczej NIE	Trudno powiedzieć	Raczej TAK	Zdecydowanie TAK	Razem
Lewica	ilość	17	38	31	68	29	183
	procent	9,3	20,8	16,9	37,2	15,8	100,0
Centrum	ilość	16	29	31	60	28	164
	procent	9,8	17,7	18,9	36,6	17,1	100,0
Prawica	ilość	26	51	51	130	81	339
	procent	7,7	15,0	15,0	38,3	23,9	100,0
Nie wiem/ nie potrafię określić	ilość	33	46	62	79	24	244
	procent	13,5	18,9	25,4	32,4	9,8	100,0

Wśród deklaracji ideologicznych, we wszystkich grupach, poza osobami nie potrafiącymi się określić, ponad połowa głosujących wskazywała na istotność problematyki bezpieczeństwa energetycznego Polski w swoich decyzjach wyborczych.

Ostatnia badana kwestia odwoływała się do negocjacji rządu PO-PSL z UE w zakresie nowej perspektywy budżetowej. Był to jeden z naczelných wątków kampanii wyborczej przed wyborami do PE w Polsce. Wyniki zostały przedstawione w Tabelach 6 i 7.

Tabela 6. Rozkład ilościowy i procentowy odpowiedzi na pytanie
**„W podejmowaniu decyzji o uczestnictwie wyborczym (aktywność lub
 bierność w wyborach) biorę pod uwagę efekty negocjacji rządu PO-PSL
 w zakresie wysokości funduszy europejskich uzyskanych na rozwój Polski”**
 w poszczególnych elektoratach w wyborach do Parlamentu Europejskiego
 w 2014 roku

		Zdecydowanie NIE	Raczej NIE	Trudno powiedzieć	Raczej TAK	Zdecydowanie TAK	Razem
Nowa Prawica Janusza Korwin-Mikke	ilość	6	9	8	23	13	59
	procent	10,2	15,3	13,6	39,0	22,0	100,0
Platforma Obywatelska	ilość	14	13	24	102	53	206
	procent	6,8	6,3	11,7	49,5	25,7	100,0
Polskie Stronnictwo Ludowe	ilość	2	9	10	15	10	46
	procent	4,3	19,6	21,7	32,6	21,7	100,0
Prawo i Sprawiedliwość	ilość	10	24	39	55	32	160
	procent	6,3	15,0	24,4	34,4	20,0	100,0
Sojusz Lewicy Demokratycznej – Unia Pracy	ilość	9	11	8	19	7	54
	procent	16,7	20,4	14,8	35,2	13,0	100,0
Inna	ilość	3	13	11	23	9	59
	procent	5,1	22,0	18,6	39,0	15,3	100,0
Nie głosowałem(am)	ilość	32	64	60	97	30	283
	procent	11,3	22,6	21,2	34,3	10,6	100,0
Nie pamiętam	ilość	3	10	17	28	5	63
	procent	4,8	15,9	27,0	44,4	7,9	100,0

Podobnie jak w poprzednim pytaniu, wszystkie analizowane grupy wskazały na ważność tej kwestii. Poza wyborcami SLD-UP oraz niegłosującymi, elektoraty pozostałych partii w ponad połowie zwracały uwagę na efekty negocjacji rządu w zakresie wysokości funduszy europejskich.

Tabela 7. Rozkład ilościowy i procentowy odpowiedzi na pytanie
**„W podejmowaniu decyzji o uczestnictwie wyborczym (aktywność lub
 bierność w wyborach) biorę pod uwagę efekty negocjacji rządu PO-PSL
 w zakresie wysokości funduszy europejskich uzyskanych
 na rozwój Polski”** w kontekście deklarowanych
 poglądów politycznych

		Zdecydowanie NIE	Raczej NIE	Trudno powiedzieć	Raczej TAK	Zdecydowanie TAK	Razem
Lewica	ilość	13	27	24	84	35	183
	procent	7,1	14,8	13,1	45,9	19,1	100,0
Centrum	ilość	17	21	30	66	30	164
	procent	10,4	12,8	18,3	40,2	18,3	100,0
Prawica	ilość	24	55	69	128	63	339
	procent	7,1	16,2	20,4	37,8	18,6	100,0
Nie wiem/ nie potrafię określić	ilość	25	50	54	84	31	244
	procent	10,2	20,5	22,1	34,4	12,7	100,0

W przypadku badań deklaracji ideologicznych, jedynie wśród osób nie potrafiących określić swojej autoidentyfikacji mniej niż połowa wskazywała na ważność kwestii efektów negocjacji w zakresie funduszy unijnych. Trzy pozostałe grupy dokonały takiego wskazania w sposób bardziej jednoznaczny.

Zakończenie

Badania nad różnymi aspektami głosowania ekonomicznego są prowadzone w Polsce od lat 90. ubiegłego stulecia. W początkowym okresie, specyfika głosowania ekonomicznego w państwach postkomunistycznych za najbardziej adekwatny pozwalała uznawać model tranzycyjny, bazujący na przewadze motywacji prospektywnych. Badania z 2013 roku udowodniły [Wojtasik 2013], że motywacje retrospektywne zaczynają odgrywać pierwszoplanową rolę, co zbliża zachowania wyborcze w Polsce do mechanizmów obserwowanych w demokracjach skonsolidowanych.

Przedstawiane w niniejszym artykule wyniki badań ukazują, że także w kategoriach bieżących odniesień politycznych wyborcy kierują się czynnikami retrospektywnymi. W przypadku badania korelacji wystąpił związek pomiędzy odpowiedziami na wszystkie 3 postawione pytania. Oznacza to, że istnieje statystycznie istotny związek pomiędzy kierunkiem odpowiedzi na postawione pytania. Jeśli dla wyborcy ważna była jedna z poruszonych kwestii okazywało się, że pozostałe również mogą stanowić istotny czynnik

moderujący decyzję wyborczą. Można zatem sądzić, że poruszone kwestie nie były dla wyborców autonomicznymi czynnikami w zachowaniach wyborczych, ale pojedynczymi elementami przynależącymi do schematu głosowania retrospektywnego.

Tabela 8. Korelacje pomiędzy pytaniami zadanymi respondentom

		I	II	III
I	Korelacja Pearsona	1	,612**	,453**
II	Korelacja Pearsona	,612**	1	
III	Korelacja Pearsona	,453**	,639**	1

Taka statystyczna prawidłowość pomiędzy analizowanymi kwestiami potwierdza wnioski badawcze z 2010 roku [Wojtasik 2010], dotyczących braku istotności klasycznych kwestii ekonomicznych dla polskiego wyborcy. Ujawniona waga bieżących odniesień retrospektywnych może być wskazówką dla polityków i osób kreujących kampanie wyborcze. W Polsce to nie system podatkowy, kwestie własności czy polityka budżetowa rozpalają masową wyobraźnię a aktualne odniesienia polityczne. Wyborcy szukają drogowskazów dla swoich decyzji w bieżącej polityce, szczególnie w kwestiach ogniskujących na sobie zainteresowanie opinii publicznej.

Bibliografia:

- Alberski R. (2011), *Dylematy wyborcy. Czynniki wpływające na zachowania wyborcze w kampanii prezydenckiej i samorządowej w 2010 roku*, „Preferencje Polityczne” 2011, nr 2.
- Alberski R. (2012), *Wybrane czynniki wpływające na decyzje wyborców w elekcji parlamentarnej w 2011*, „Preferencje Polityczne” 2012, nr 3.
- Fearon J.D. (1999), *Electoral accountability and the control of politicians: selecting good types versus sanctioning poor performance*, [w:] Bernard Manin, Adam Przeworski, Susan C. Stokes (red.), *Democracy, Accountability and Representation*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Fiorina M.P. (1981), *Retrospective Voting in American National Elections*, New Haven: Yale University Press.
- Hsieh J., Lacy D., Niou E. (1998), *Retrospective and prospective voting in a one-party-dominant democracy: Taiwan's 1996 presidential election*, „Public Choice” 1998, vol. 97(3).
- Key O.V. (1966), *The responsible electorate: Rationality of presidential voting 1936-1960*, Cambridge: The Belknap Press of Harvard University Press.

- Manin B., Przeworski A., Stokes S.C. (1999), *Elections and Representation*, [w:] Bernard Manin, Adam Przeworski, Susan C. Stokes (red.), *Democracy, Accountability and Representation*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Marmola M., Wojtasik W. (2014), *Gospodarka głupcze? Dlaczego kwestie ekonomiczne mają marginalne znaczenie w polskiej polityce*, [w:] Łukasz Tomczak (red.) *Partie polityczne. Struktury, kampanie, programy*, Wrocław: Wydawnictwo Marina.
- Norpoth A. (1996), *The Economy*, [in:] Lawrence LeDuc, Richard G. Niemi, Pippa Norris (eds.), *Comparing Democracies: Elections and Voting in Global Perspective*, Thousand Oaks: Sage.
- Powell G.B., Whitten G.D. (1993), *A cross-national analysis of economic voting: taking account of the political context*, "American Journal of Political Science" 1993, vol. 37(2).
- Shair-Rosenfield S. (2008), *Assessing the causes and effects of electoral volatility: party system fragmentation, time and executive Turnover*, Chapel Hill: ProQuest.
- Sniderman P., Brody R.A., Tetlock P.E. (1991), *Reasoning and Choice: Explorations in Political Psychology*, New York: Cambridge University Press.
- Turska-Kawa A. (2015), *Determinanty chwiejności wyborczej*, Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.
- Wojtasik W. (2010), *Kwestie ekonomiczne jako czynnik dyskrepancyjny identyfikacji politycznych*, „Preferencje Polityczne” 2010, nr 1.
- Wojtasik W. (2012), *Funkcje wyborów w III Rzeczypospolitej. Teoria i praktyka*, Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.
- Wojtasik W. (2013), *Głosowanie ekonomiczne w Polsce: koniec modelu tranzycyjnego*, „Political Preferences” 2013, nr 6.